

Obilježja kritičke informacijske pismenosti

Greger, Doris

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:213299>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-18**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Prijediplomski studij Informatologije

Doris Greger

Obilježja kritičke informacijske pismenosti

Završni rad

Mentor: prof. dr. sc. Boris Bosančić

Komentor: dr. sc. Tamara Zadavec

Osijek, 2024.

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Prijediplomski studij Informatologije

Doris Greger

Obilježja kritičke informacijske pismenosti

Završni rad

Društvene znanosti, informacijske i komunikacijske znanosti, informacijski sustavi
i informatologija

Mentor: prof. dr. sc. Boris Bosančić

Komentor: dr. sc. Tamara Zadravec

Osijek, 2024.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napravio te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s napisanim izvorom odakle su preneseni.

Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasan da Filozofski fakultet Osijek trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku 9. rujna 2024. g.

Doris Greger, 1312104716

A black rectangular box containing a handwritten signature in blue ink that reads "Doris Greger".

SAŽETAK

Kritična informacijska pismenost predstavlja nijansiraniji i dublji pristup klasičnoj informacijskoj pismenosti, naglašavajući društveno-političke postavke i strukture moći koje oblikuju stvaranje i prijenos informacija. Ovaj završni rad istražuje povijesni razvoj, različite aspekte, prednosti i ograničenja kritičke informacijske pismenosti u odnosu na klasični oblik. Kroz rad se naglašava razvoj oba oblika, s ciljem što jasnije razumijevanje cijele tematike rada, od ranog naglaska na tehničke vještine do uključivanja kritičke teorije, naglašavajući važne doprinose mislilaca poput Paula Freirea. Rad otkriva bitne aspekte kritičke informacijske pismenosti, uključujući poboljšano kritičko razmišljanje, etičku svijest i zagovaranje socijalne pravde. Unatoč raznim prednostima, kao što je povećano sudjelovanje i osnaživanje osoba, ovaj se proces također suočava s otežanom implementacijom u praksi, većim zahtjevima za resursima, protivljenjem promjenama i složenošću. Rad završava analizom budućeg razvoja, tvrdeći da su kontinuirano istraživanje, tehnološki pomoci i suradničke inicijative ključni za održivi uspjeh. Kroz rad se ističe primarni cilj kritičke informacijske pismenosti, a to je izgradnja obrazovnijeg i pravednijeg društva podizanjem kritičke svijesti i preispitivanjem postojeće dinamike utjecaja. Ova temeljita procjena naglašava potrebu uključivanja kritičke informacijske pismenosti u obrazovnu praksu kako bi se sve osobe mogle obrazovati za aktivan i odgovoran angažman u informacijskom društvu.

Ključne riječi: informacija, informacijska pismenost, kritička informacijska pismenost, kritičko mišljenje

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. INFORMACIJSKA PISMENOST	8
2.1. Povijesni razvoj informacijske pismenosti	11
2.2. Vrste informacijske pismenosti	12
2.3. Ciljevi informacijske pismenosti	13
3. KRITIČKA INFORMACIJSKA PISMENOST	14
3.1. Razvoj kritičke informacijske pismenosti	17
3.2. Obilježja kritičke informacijske pismenosti	18
3.3. Kritička informacijska pismenost vs. informacijska pismenost	19
3.4. Prednosti i nedostaci kritičke informacijske pismenosti	19
3.5. Budući razvoj kritičke informacijske pismenosti	21
4. ZAKLJUČAK	22
POPIS SLIKA	24
POPIS TABLICA.....	25
LITERATURA.....	26

1. UVOD

U području suvremenog obrazovanja i informacijskih znanosti ključan je pojam informacijske pismenosti. Informacijska pismenost, koja se mijenjala tijekom vremena čime je ujedno i višedimenzionalna, odnosi se na sposobnosti potrebne za traženje, procjenu i učinkovito korištenje informacija. Međutim, tijekom vremena razvojem informacijske tehnologije, pojavio se nijansiraniji i kritičniji pristup, poznat kao kritična informacijska pismenost, koji naglašava sociopolitičke elemente informacija i njihov utjecaj na odnose moći i društvenu pravdu. Ovaj završni rad istražuje ključne karakteristike informacijske, odnosno kritičke pismenosti, nastojeći razumjeti njenu evoluciju, značajke, prednosti, ali i nedostatke. Glavni fokus ovog rada je kritična informacijska pismenost, koja nadilazi tipičnu informacijsku pismenost uključivanjem kritičkog teorijskog okvira. Ova metoda ispituje temeljne strukture i pristranosti informacijskih sustava i procesa. Stoga je, uz prvotno jasno definiranje informacijske pismenosti, cilj ponuditi što jasniji prikaz o kritičkoj informacijskoj pismenosti, uključujući njezin razvoj, posebna obilježja i usporedbu sa standardnim oblikom informacijske pismenosti. Nadalje, istraživanje istražuje prednosti i nedostatke kritičke informacijske prisutnosti i razmatra moguća buduća poboljšanja u ovom sektoru. Svrha završnog rada može se sagledati iz nekoliko perspektiva. Prvo, pogledat će se povijesna evolucija informacijske pismenosti i kako je ona dovela do uspostave kritičke vrste. Potom, definirat će se i obrazložiti razlikovne karakteristike kritičke informacijske pismenosti. Na kraju, će se procijeniti praktične posljedice kritičke informacijske pismenosti u suvremenoj informacijskoj praksi i obrazovanju. Rad započinje uvodom u informacijsku pismenost, pokrivajući njezine "prve korake", određene varijante i ciljeve. Nakon toga, naglasak se mijenja na kritičku informacijsku pismenost, ocrtavajući njezino podrijetlo, razlikovna obilježja i kritički stav prema tradicionalnom obliku. Usporedna analiza otkrit će značajne razlike između kritičkog i standardnog oblika informacijske pismenosti. Ispitivanje dobiti i mogućih ograničenja kritičke informacijske pismenosti, ponudit će uravnotežen pogled na njegovu upotrebu i učinkovitost. Na kraju, raspravljat će se o budućem smjeru, uzimajući u obzir trenutne trendove i nova pitanja u svijetu informacija. Baveći se ovim pitanjima, kroz rad se nastoji pridonijeti znanstvenom razgovoru o informacijskoj pismenosti pozivajući na kritičniji i društveno svjesniji pristup informacijskom obrazovanju i praksi. Sve će se u konačnici zaokružiti smislenim zaključkom.

2. INFORMACIJSKA PISMENOST

Kako bi se stvorilo jasno polazište za glavnu tematiku rada, a to su obilježja kritičke informacijske pismenosti, prvotno će se definirati pojam informacijske pismenosti, odnosno sami pojam informacije. „Informacije su pohranjeno znanje. Tradicionalno su medij za pohranu bile knjige, ali elektronički mediji sve više postaju važni.“ (Madeen, 2000:344)

Lombardi (2004) piše kako se informacije često povezuje sa znanjem jer je informacija u biti nešto što može proizvesti znanje, a ovaj koncept je koristan za kognitivna i semantička proučavanja.

„Stoga je informacija kao spoj relativnosti i racionalnosti, a koja ovisi o primateljevom znanju (izvedenom iz konteksta), sposobnosti (impliciranoj njezinim protokolom) i željenom cilju.“ (Konorski i Szpankowski, 2008:2)

U pozadini napisanog, važni su također vremenski i prostorni aspekti, jer korisnost podataka može ovisiti o vremenu i mjestu njihovog generiranja i primanja.

Deepmala i Upadhyay (2021) govore kako informacije treba imati i u digitalnom obliku zajedno s e-dnevnici, e-knjigama, CD-ROM-om i različitim bazama podataka koje treba upoznati s korisnicima i osposobiti ih za korištenje i upravljanje informacijama koje su pohranjene na tim medijima.

Jokić i suradnici (2016) pišu kako je informacijska pismenost prepoznata kao vitalno ljudsko pravo koje omogućuje ljudima da se u potpunosti uključe u informacijsko društvo. Prema Američkom knjižničarskom udruženju (2000) (American Library Association - ALA), informacijski pismeni ljudi razumiju kako učiti, kako je znanje strukturirano i kako locirati i koristiti informacije na razumljiv način.

Upravo je Američko knjižničarsko udruženje još 2000. u suradnji s Udrugom fakultetskih i znanstvenih knjižnica (Association of College & Research Libraries - ACRL) proširila te kompetencije, navodeći kako bi informacijski pismeni pojedinci trebali moći odrediti opseg potrebnih informacija, pristupiti traženim informacijama uspješno i učinkovito, kritički

procijeniti informacije i njihov izvor, integrirati odabrane informacije u svoju bazu znanja, učinkovito koristiti informacije za postizanje određene svrhe i primjenu informacija.

„Informacijska pismenost je skup sposobnosti traženja i razumijevanja izvora kojima će se doći do točnih informacija (činjenica, znanja, podataka).“ (Deepmala i Upadhyay, 2021:4227) Različiti oblici informacija dostupni su u mnogim konceptima i mnogi resursi kao što su dokumentirani oblik, mediji, knjižnice, zajednica, internet i slično, mogu se dakle koristiti kao alati za dobivanje informacija.

Korištenjem informacijskih tehnologija kao što su e-pošta, internet, softver i drugi e-izvori, informacije se mogu dobiti u bilo koje vrijeme i s bilo koje lokacije i koristiti za razvoj novih znanja. International Federation of Library association and Institutions (2011) na informacijsku pismenost gledao kao skup znanja, stavova i zbroj vještina potrebnih da se zna kada su i koje informacije potrebne; gdje i kako dobiti te podatke; kako ih kritički procijeniti i organizirati nakon što se pronađu; i kako ih koristiti na etički način.

„Informacijska pismenost omogućuje ljudima u svim sferama života da učinkovito traže, ispituju, koriste i stvaraju informacije kako bi postigli svoje osobne, društvene, profesionalne i akademske ciljeve. to je temeljno pravo u vrlo digitalnom svijetu i promiče društvenu uključenost u svim nacijama.“ (UNESCO, 2023:n.p.)

U obrazovnom okruženju, informacijska pismenost ključna je za cjeloživotno učenje. Nove obrazovne metode stavljaju veći naglasak na sposobnost samostalnog lociranja i primjene znanja. To podrazumijeva aktivan i stalan angažman u procesu razvoja znanja iz novih, fleksibilnih, nelinearnih, dinamičnih i interaktivnih izvora informacija. Kao rezultat toga, informacijska pismenost je uključena u obrazovne kurikulume kao bitna sposobnost učenika na svim razinama obrazovanja.

Crawford i Irving (2007) naglašavaju potrebu za zagovaranjem uključivanja informacijske pismenosti u nastavni plan i program jer smatraju kako je informacijska pismenost ključna na radnom mjestu, a poslodavci očekuju da zaposlenici posjeduju te vještine. Međutim, Crawford i Irving (2007) pišu kako je stvarnost zapravo suprotna i kako pojedinci često uče ove vještine na *ad hoc* način na poslu ili na fakultetu. Upravo iz ovog razloga važno je eksplicitno uključivati informacijsku pismenost u programe obrazovanja i stalnog stručnog usavršavanja kako bi se ova vještina kvalitetno promovirala.

Slika 1. *Koncept informacijske pismenosti*

Izvor: izrada autora prema Landøy, et.al, 2020:24

Slika 1. prikazuje pojam informacijske pismenosti kao razumijevanja i učinkovite upotrebe mnogih elemenata pristupa informacijama, procjene i korištenja, a sastoji se od nekoliko komponenti povezanih s informacijskom pismenošću.

Prvo je tu razvoj informacijskih vještina što podrazumijeva učenje kako učinkovito tražiti, procjenjivati i koristiti informacije. Ove su sposobnosti ključne za istraživanje, rješavanje problema i donošenje odluka. Fluentnost informacija, s druge strane, odnosi se na sposobnost učinkovitog prolaska kroz okruženja digitalnih informacija. To podrazumijeva sposobnost korištenja digitalnih alata i resursa za dobivanje i upravljanje podacima.

Uz spomenuto, važna je i edukacija korisnika, a ona uključuje informiranje korisnika o dostupnim resursima, alatima i taktikama za optimalno korištenje informacija. To može uključivati radionice, poduke ili tečajeve osmišljene za poboljšanje informacijske pismenosti potrošača. Bibliografske upute ili reference su još jedna vrsta obrazovanja korisnika koja uči

osobe kako pronaći informacije s pomoću bibliografskih alata i izvora uključujući kataloge, baze podataka i indekse.

Knjižnice su prije bile primarni fokus i izvor informacijske pismenosti, ali unatoč digitalizaciji, i dalje igraju veliku ulogu. Orijentacija prema knjižnici prvenstveno se sastoji od upoznavanja posjetitelja s izgledom, uslugama, resursima i pravilima knjižnice. Pomaže ljudima da učinkovitije koriste knjižničnim sadržajima. Ostali koncepti uključuju druge koncepte ili metode informacijske pismenosti koji možda nisu izričito uključeni, ali doprinose boljem razumijevanju i korištenju informacija.

McKenzie (1986) navodi kako je informacijsko pismena osoba sposobna:

- prosperirati - sposobnost lociranja relevantnih informacija, detaljnog i kritičkog ispitivanja i odabira;
- interpretirati - sposobnost pretvaranja informacija i podataka u znanje, uvid i razumijevanje; i
- stvarati (nove) ideje - sposobnost razvijanja novih kognitivnih perspektiva.

2.1. Povijesni razvoj informacijske pismenosti

Ideja i koncept informacijske pismenosti pojavljuju se paralelno s razvojem informacijske tehnologije početkom 1970-ih godina 20. stoljeća, navodi Jokić i suradnici (2016), nadodajući kako je prvi put izraz upotrijebio Paul Zurkowski 1974. godine, definirajući ga kao "efikasno korištenje informacija za rješavanje problema". Deepmala i Upadhyay (2021) spominju kako je Patrica S. Breivik koristila informacijsku pismenost još 1985. kao integrirani skup pratećih diplomskih vještina, ali i kao informacijske alate i resurse.

Kao važan poticaj razvoju informacijske pismenosti, veliku ulogu odigrale su i neke međunarodne deklaracije i inicijative vezane uz informacijsku pismenost. Tako Crawford i Irving (2007) prije svega ističu Praška deklaraciju: „Prema informacijski pismenom društvu” iz 2003. koja je predložila temeljna načela o informacijskoj pismenosti kao ključu društvenog, kulturnog i gospodarskog razvoja nacija, zajednica, institucija i pojedinaca. Osim toga potrebno je istaknuti i takozvane *"The Alexandria High-Level Colloquium"*, odnosno Aleksandrijske kolokvije na visokoj razini o informacijskoj pismenosti i cjeloživotnom učenju iz 2005., koji

podupiru političko lobiranje i potiču vlade i međuvladine organizacije da slijede politike i programe za promicanje informacijske pismenosti i cjeloživotnog učenja, navode Crawford i Irving (2007).

Landøy i suradnici (2020) navode kako Aleksandrijski kolokviji žele naglasiti informacijsku pismenost u srži cjeloživotnog učenja i kako ona osnažuje ljude u svim sferama života, te ih potiče u traženju, procjeni, korištenju i učinkovitom stvaranju informacija za postizanje svojih osobnih, društvenih, profesionalnih i obrazovnih ciljeva. Upravo je to osnovno ljudsko pravo u digitalnom svijetu koje promiče društvenu uključenost svih nacija. Ove deklaracije naglašavaju globalno prepoznavanje važnosti informacijske pismenosti i nastojanja da se ona promiče na različitim razinama.

2.2. Vrste informacijske pismenosti

Informacijska pismenost predstavlja kompetencije kako nastavnika, istraživača, tako i učenika ili studenata. S obzirom na složenost i opsežnost informacijske pismenosti, postoje razne definicije, kao što su prikazane u prethodnom dijelu teksta, ali i razne vrste koje će se u tablici 1. nabrojati i pojasniti.

Tablica 1. *Vrste informacijske pismenosti*

Vrsta informacijske pismenosti	Opis
Digitalna pismenost	Digitalna pismenost je sposobnost pronalaženja, prepoznavanja, procjene i komuniciranja informacija putem društvenih medija uključujući Facebook, LinkedIn, Snap Chat i druge društvene web stranice.
Medijska pismenost	Novine, TV, radio emisije, časopisi i slično, primjer su medijske pismenosti, pomažu osobnom rastu ljudi, društvenom razvoju i odabiru načina života.
Računalna pismenost	Informatička pismenost opisuje željeno poznavanje računala, softvera, hardvera, povezane tehnologije i načina na koji oni rade. računalna pismenost obično se odnosi na sposobnost pokretanja i navigacije paketima umjesto sposobnosti programiranja.
Mrežna pismenost	Ova vrsta je prošla kroz velike prilagodbe s razvojem Interneta i novih načina uporabe komunikacijske tehnologije, a potaknuta je razvojem

Od prikazanih vrsta informacije pismenosti iz gornjeg tabličnog prikaza, danas se najviše ističe digitalna i mrežna pismenost s obzirom na to kako se sve više stvari digitalizira i objavljuje na raznim mrežnim internetskim stranicama. Digitalno stjecanje znanja uključuje više od puke sposobnosti rada s digitalnim uređajem. Naime ono uključuje izvanredan stil naprednih kognitivnih, motoričkih, socioloških i emocionalnih vještina koje korisnici žele kako bi se učinkovito ponašali u digitalnim okruženjima. S druge strane mrežna pismenost obuhvaća sve globalno. Mrežna pismenost bliska je računalnoj pismenosti i digitalnoj pismenosti što dodatno ukazuje na njezinu važnost, a usko je vezana uz sposobnost traženja, pristupa, procjene i dohvaćanja informacija putem svjetske mreže. Upravo je ovo "kamen temeljac" mrežne pismenosti.

2.3. Ciljevi informacijske pismenosti

Ciljevi informacijske pismenosti prije svega su usmjereni na povećanje razine obrazovanja kada se govori o informacijskoj pismenosti i upravo je to jedan od prioritetnih ciljeva procesa učenja. Informacijska pismenost sastoji se od:,,

- stvaranja stila mišljenja primjerenog zahtjevima suvremenog informacijskog društva izraženog sposobnošću pristupa informacijama, analizom informacijskog okruženja i razvojem alternativnih informacijskih sustava;
- stvaranje vještina i sposobnosti rada s izvorima informacija; i
- stvaranje neovisnog rješenja za svaki problem pristupom, obradom, pohranjivanjem i slanjem informacija.“ (Landøy, et.al., 2020:25-26)

Informacijska pismenost dakle ima nekoliko ciljeva, uključujući pružanje pojedincima vještina potrebnih za učinkovito kretanje kroz složeni informacijski svijet. „Informacijska pismenost primarno nastoji poboljšati kritičko razmišljanje i sposobnosti procjene, omogućujući korisnicima da procijene pouzdanost i značaj izvora informacija.“ (Deepmala i Upadhyay, 2021:4230) Još jedan bitan cilj je promicanje autonomnog učenja, omogućujući opsežna i produktivna istraživanja. Ono također potiče etičko korištenje informacija, ističući važnost priznavanja i zaštite prava intelektualnog vlasništva. Nadalje, informacijska pismenost pokušava poboljšati digitalnu pismenost, osiguravajući da su ljudi vješti u korištenju digitalnih alata i

informacija. Konačno, glavna svrha informacijske pismenosti je osposobiti ljude da se u potpunosti uključe u informacijsko društvo, promičući stoga informirano donošenje odluka i aktivno građanstvo.

3. KRITIČKA INFORMACIJSKA PISMENOST

Kako su kroz rad objašnjene ključni pojmovi kao što su informacije i što je informacijska pismenost, na red je došla i kritička informacijska pismenost. No prije nego li se prijeđe na ovu tematiku, pružit će se definiranje pojma samog kritičkog razmišljanja. Kritičko mišljenje se definira kao „intelektualno disciplinirani proces aktivnog i vještog konceptualiziranja, primjene, analize, sintetiziranja i/ili evaluacije informacija prikupljenih iz ili generiranih promatranjem, iskustvom, promišljanjem, rasuđivanjem ili komunikacijom, kao vodiča do uvjerenja i radnji.“ (The Foundation for Critical Thinking, 2024:n.p.) Ova definicija naglašava promišljeni i strukturirani pristup obradi informacija za formiranje prosudbi i usmjeravanje ponašanja.

Kritična informacijska pismenost podrazumijeva sposobnost otkrivanja potrebe za informacijama, dobivanje relevantnih informacija, procjenu kvalitete i valjanosti informacija i njihovu učinkovitu primjenu u rješavanju problema, smatraju Jokić i suradnici (2016). To također podrazumijeva razumijevanje etičkih, pravnih i društvenih implikacija znanja. Ovaj pojam prepoznaje da informacijska pismenost nije samo skup tehničkih sposobnosti, već također zahtijeva kritičko razmišljanje i sposobnost procjene informacija u široj perspektivi.

Nord (2019) piše kako kritička informacijska pismenost uključuje obrazovni pristup koji priznaje potencijal za društvenu promjenu kroz obrazovanje, osnažujući učenike da prepoznaju i izazovu opresivne strukture moći. Dakle, ovaj oblik primjenjuje kritičku teoriju, posebice kritičku pedagogiju. Kritička informacijska pismenost istražuje društvene i političke aspekte informacija, ali i mjesta koja te informacije pružaju, ispitujući kako se informacije stvaraju i koriste za poticanje kritičkog mišljenja, navodi Tewell (2018), nadodajući kako ono integrira kritičku teoriju i pedagogiju za prepoznavanje i rješavanje opresivnih sustava moći u obrazovnim okruženjima. Kritička procjena informacija i njihovih izvora temeljna je komponenta informacijske pismenosti. To uključuje procjenu pouzdanosti, valjanosti, točnosti, autoriteta, pravodobnosti i gledišta ili pristranosti. (Association of College and Research Libraries, 2020:n.p.) U današnjoj informacijskoj eri, sposobnost učinkovitog pristupa, procjene i korištenja informacija postala je gotovo važni talent. Kritična informacijska pismenost nadilazi temelje

informatijske pismenosti, integrirajući dublji, analitičniji pristup upravljanju informacijama. Ovaj oblik naglašava ne samo tehničke vještine potrebne za pristup i korištenje informacija, već i sposobnosti kritičkog razmišljanja potrebne za procjenu pouzdanosti, relevantnosti i pristranosti izvora informacija. Kako se digitalno okruženje širi, temeljito poznavanje ovih značajki postaje sve važnije.

Kritički teorijski pristupi informatijskoj pismenosti ključni su za razumijevanje šireg konteksta informacija, posebice društvenih konteksta i promjenjivih obrazaca interakcije smatra Nord (2019), navodeći kako su ove metode dio rastućeg trenda u literaturi o knjižničnoj i informatijskoj znanosti koja naglašava ekonomsku, političku i društvenu dimenziju informacija.

Landøy i et.al. (2020) navode kako će se osobe nakon završetka analize određene informatijske jedinice moći ocjenjivati kritične standarde informatijske pismenosti, čime ukazuju kako je prvotno jasno i točno informiranje i stjecanje uvida i znanja temelj za kritičku prosudbu. McDonald (2018) navodi kako je Chartered Institute of Library and Information Professionals - CILIP ažurirao svoju definiciju informatijske pismenosti kako bi ona uključila kritičko razmišljanje i razlučivanje, naglašavajući nijansiranije definicije koje su usredotočene na kontekst, pojedinačnu informaciju i osnaživanje građana. Ova definicija također naglašava kako informatijska pismenost uključuje donošenje uravnoteženih prosudbi o svim informacijama koje osobe pronadu i koriste, osnažujući ih kao građane da izraze informirana stajališta i potpuno se uključe u društvo.

Kao što je i ranije kroz tekst rečeno, evaluacija informacija u današnjem društvu vrlo je važna, pogotovo s obzirom na stalno plasiranje netočnih i lažnih informacija, vijesti i podataka. Stoga je ključno integrirati osnovne standarde informatijske pismenosti koji uključuju sposobnost kritičke procjene informacija, smatraju Landøy i et.al. (2020) i naglašavaju kako bi osoba trebala moći procijeniti informacije na kritičan i kompetentan način i detaljno kritički procijeniti izvor informacija.

Jedni od takvih standarda su međunarodni ACRL - Association of College and Research Libraries (2020) standardi koji uključuju procjenu informacija i izvora na kritičan način, integrirajući to u sustav znanja i vrijednosti korisnika. Ovo je ključna komponenta kritične informatijske pismenosti. Standardi naglašavaju važnost vještina kritičkog mišljenja u procesu učenja, potičući učenike da se uključe u samostalna istraživanja i razviju metakognitivni pristup učenju. Dakle, može se reći kako su obrazovni ciljevi informatijske pismenosti u uskoj povezanosti i s kritičkim razmišljanjem kojemu naravno dolazi nakon samog procesa

informiranja, ali ono svakako podržava razvoj vještina cjeloživotnog učenja, pomažući u učinkovitom i etičkom korištenju informacija u različitim kontekstima.

Iz ovog opisa može se identificirati i nekoliko karakteristika u vezi s kritički informacijski pismenom osobom koja:,,

- se uključuje samostalno u proces učenja;
- provodi informacijske procese;
- koristi različite informacijske tehnologije i sustave;
- ima internalizirane vrijednosti koje promiču korištenje informacija;
- ima dobro znanje o svijetu informacija;
- informacijama pristupa kritički; i
- ima osobni informacijski stil koji olakšava njegovu ili njezinu interakciju sa svijetom informacija.“ (Riedling, 1998:170)

U razvoju kritičke informacijske pismenosti značajnu ulogu ima i socijalna epistemologija, odnosno studija o tome kako se znanje pojedinca mijenja njihovim interakcijama s okolinom. „Socijalna epistemologija, nastoji se pozabaviti knjižničarstvom ispitivanjem društvenog konteksta znanja. Ova studija tvrdi da svojstva kritičke teorije, kada su uparena s komponentama informacijske pismenosti društvene epistemologije, čine društvenu epistemologiju posebno prikladnom za poboljšanje kritičke informacijske pismenosti.“ (Nord, 2019:4) Veza između informacijske pismenosti i društvene epistemologije može se promatrati na tri načina. Tako Nord (2019) spominje sljedeća:

- kritička informacijska pismenost često uključuje društvenu epistemologiju, čak i kada nije izričito navedena kao takva,
- kritička informacijska pismenost istražuje pitanja analogna onima koja se proučavaju u socijalnoj epistemologiji, često istovremeno i
- kritike literature o kritičnoj informacijskoj pismenosti mogu imati koristi od namjerno korištenje socijalne epistemologije za rješavanje specifičnih nedostataka.

Goldman (2011), poznati filozof socijalne epistemologije, opisuje ovu temu kao procjenu različitih radnji ili izbora koji su stvoreni s epistemičkog stajališta, a koncept se sastoji od četiri dijela:

- mentalni izbori koji oblikuju znanje,
- izvori dokaza za te izbore,
- procjena rezultata i
- vrste pojedinaca koji sudjeluju u odlukama.

3.1. Razvoj kritičke informacijske pismenosti

Pojam kritične informacijske pismenosti dramatično je porastao tijekom posljednjih nekoliko desetljeća, proizlazeći iz većih rasprava o informacijskoj pismenosti koja se pojavila 1970-ih. U početku se informacijska pismenost usredotočila na sposobnosti potrebne za otkrivanje, procjenu i uspješnu upotrebu informacija, kao što je već rečeno kroz napomene Američke knjižničarske udruge. Ovo temeljno stajalište davalo je prednost tehničkim sposobnostima i sposobnosti organiziranja informacija u akademskom i profesionalnom okruženju.

U kasnim 1990-ima i ranim 2000-tima, istraživači su počeli kombinirati kritičku teoriju unutar informacijske pismenosti, što je rezultiralo definiranjem kritičke informacijske pismenosti. Nord (2019) posebno ističe utjecaj pisanja Paula Freirea i drugih kritičkih pedagoga, koji je proširio opseg informacijske pismenosti kako bi uključio proučavanje struktura moći i pristranosti unutar informacijskih sustava. Cilj ovog pristupa je bio omogućiti ne samo lociranje i korištenje informacija, već i razumijevanje i propitivanje društveno-političkih postavki koje utječu na stvaranje i prijenos informacija.

Nord (2019) kao ključne kritičke teoretičare spominje Paula Freirea, Jürgena Habermasa i Michela Foucaulta, a koji su pridonijeli razvoju kritičke informacijske pismenosti. Osobito je utjecajna Freireova pedagogija oslobođenja, koja zagovara dijaloški pristup obrazovanju gdje učenici i učitelji uče jedni od drugih, spominje Nord (2019), navodeći kako je njegov koncept svjesnosti, ili kritičkog mišljenja koje učenicima omogućuje da vide i transformiraju svijet, ključan za kritičku informacijsku pismenost. Ovaj pristup očit je u praktičnim primjenama u kojima knjižničari potiču studente da prepoznaju političke pristranosti u informacijama i da se uključe u dijaloške metode. Kritična informacijska pismenost odražava sve navedene elemente u svojoj praksi.

Drugi akademici, poput Jacka Andersena i Sharon Comstock, također pridonose razumijevanju kritičke informacijske pismenosti surađujući s Habermasom i Foucaultom, jer Andersen istražuje

društvene elemente informacijske pismenosti, dok Comstock razmatra ograničenja koja nameću dominantni diskursi informacijske pismenosti, piše Nord (2019).

Nastavak rada donijet će više govora o obilježjima kritičke informacijske pismenosti i njezine usporedbe s klasičnim modelom.

3.2. Obilježja kritičke informacijske pismenosti

Kritična informacijska pismenost ima mnoge značajne aspekte koji je razlikuju od standardne informacijske pismenosti. Prvo, potrebna je sposobnost kritičke procjene kvalitete i pouzdanosti izvora informacija. To podrazumijeva razumijevanje okruženja u kojem se informacije generiraju i otkrivanje svih pristranosti i pogleda koji mogu utjecati na sadržaj. Također uključuje sposobnost razlikovanja primarnih i sekundarnih izvora, kao i razumijevanje postupaka korištenih u studiji i prezentaciji podataka.

Još jedna prepoznatljiva značajka kritičke informacijske pismenosti je naglasak na etičkim pitanjima. Informacijski pismeni pojedinci moraju razumjeti etičke posljedice korištenja informacija, kao što su plagijat, prava intelektualnog vlasništva i odgovorno dijeljenje informacija. Ova etička svijest ključna je za osiguranje integriteta dijeljenja i uporabe informacija. Nadalje, kritička informacijska pismenost podiže svijest o socioekonomskim i političkim elementima informacija. Ovaj oblik poziva ljude da razmišljaju o tome kako se informacije koriste za utjecaj na javno mnijenje, zakonodavstvo i društvene standarde. Naime, svijest uključuje razumijevanje dinamike moći na djelu u stvaranju i isporuci informacija, kao i priznavanje uloge informacija u održavanju nejednakosti i promicanju društvenih promjena.

Kritična informacijska pismenost također promiče aktivan i participativan stav prema potrošnji informacija, piše Tewell (2018). Potiče ljude da komuniciraju sa znanjem ne kao pasivni primatelji, već kao aktivni sudionici i proizvođači. Ova interaktivna značajka potiče dinamičniji kontakt sa znanjem, a time i cjeloživotno učenje i intelektualni napredak. Naposljetku, kvalitete kritičke informacijske pismenosti su višedimenzionalne, uključujući kritičku procjenu, etičke brige, sociopolitičku svijest i aktivan angažman. Dok se svijet razvija kroz sve kompliciranije informacijsko okruženje, te su sposobnosti ključne za jamčenje obrazovanog, etičkog i odgovornog sudjelovanja u golemoj količini informacija dostupnih u digitalnom dobu.

3.3. Kritička informacijska pismenost vs. informacijska pismenost

Kritična informacijska pismenost nadograđuje se na standardnu informacijsku pismenost uvođenjem kritičkog teorijskog okvira. Dok se informacijska pismenost usredotočuje na sposobnost lociranja, procjene i korištenja informacija, kritička naglašava razumijevanje i izazivanje društveno-političkih postavki i struktura moći koje pokreću generiranje i prijenos informacija. Kritička također potiče na preispitivanje autoriteta i otkrivanje pristranosti u informacijskim sustavima, njegujući veću kritičku svijest i društvenu odgovornost.

Tablica 2. *Razlike između kritičke i regularne informacijske pismenosti*

Kritička informacijska pismenost	Informacijska pismenost
Individualizirana	Javna
Specifična disciplina	Prisutna u različitim disciplinama
Usmjerena na rješavanje problema	Usmjerena na rješavanje problema
Učenje novog sadržaja	Kontinuirano učenje
Stajalište pojedinca	Odlučivanje

Izvor: izrada autora prema Wiener, 2011:85

Tablica 2. sažima glavne razlike između dviju glavnih teorija, kritičkog mišljenja implementiranog u informacijskoj pismenosti i same informacijske pismenosti. Kritičko razmišljanje prije svega podiže položaj pojedinca usredotočujući se na ishode, a proces se sastoji od privatnih radnji naučenih putem takozvane metode pokušaja i pogrešaka, promatranja i iskustva. Kao i uvijek, kod kritičkog razmišljanja faza učenja je dugotrajnija, a postoji minimalna šansa za kontrolu kvalitete procesa budući da se samo kritičko mišljenje postiže mentalno, korištenjem tehnika koje su poznate samo toj osobi odnosno individualcu, piše Wiener (2011).

„Informacijska pismenost je javniji proces koji koristi strategije za povezivanje računalne i ljudske aktivnosti. Prema popularnoj pretpostavci, glavni fokus aplikacija informacijske pismenosti je identifikacija i pronalaženje relevantnog materijala.“ (Wiener,2011:85) Dakle, može se reći kako se informacijska pismenost koristi u svim kognitivnim aktivnostima. Razlike između kritičkog mišljenja i informacijske pismenosti mogu se opisati kroz dva temeljna pogleda. Prvi se može smatrati stupnjem formalizma uključenog u kognitivnu obradu, koji seže od privatnog, točnije kritičkog mišljenja, do javnog mišljenja, odnosno informacijske pismenosti, analizira Wiener (2011). Drugi se može definirati kao primijenjeno, odnosno korišteno ponašanje

učenja. Dovoljno je kao primjer uzeti situaciju kada, tradicionalno, učitelji odabiru, organiziraju i isporučuju informacije kako bi pokrenuli proces učenja kod učenika ili studenata. Ovdje ulogu medija imaju udžbenici, koji učenike i studente vode korak po korak kroz proces stjecanja znanja, linearni prikaz informacija. Dakle ovakvi i slični, danas pretežno digitalni mediji, se obično koriste za uvođenje osoba u kroz primarno učenje u proces kritičkog mišljenja.

3.4. Prednosti i nedostaci kritičke informacijske pismenosti

Jedna od ključnih prednosti kritičke informacijske pismenosti je poboljšanje sposobnosti kritičkog mišljenja. Naime ono promiče dublje kritičko razmišljanje potičući sve da ispitaju i razumiju sociopolitičko okruženje informacija. Ovo nadilazi osnovne vještine pristupa i procjene informacija, potičući osobe da shvate i preispitaju dinamiku moći i pristranosti svojstvene informacijskim sustavima. Kao rezultat toga, moguće je stvoriti nijansiraniji i inteligentniji pristup unosu informacija.

Kritička informacijska pismenost također potiče na preuzimanje odgovornosti za vlastito učenje. Pojedince se potiče da preuzmu aktivnu ulogu u svojim zajednicama prepoznavanjem i suprotstavljanjem strukturama moći i predrasudama. Ovo osnaživanje proširuje se na podržavanje socijalne pravde, budući da se nastoji podići svijest o društvenom značaju informacija i njihovoj upotrebi.

Unatoč svojim prednostima, kritična informacijska pismenost suočava se s problemima, poput naglaska na kritici bankarskog obrazovanja i tradicionalnog shvaćanja informacijske pismenosti kao samostalnog akademskog pothvata, obrazlaže Nord (2019), međutim isto tako smatra kako uključivanje socijalne epistemologije otvara nove puteve za istraživanje i praksu, ističući međupovezanost znanja i društvenog okruženja.

Kritička informacijska pismenost također zahtijeva velike "resurse". Weiner (2011) smatra kako razvijanje i izvođenje kritičke informacijske pismenosti zahtijeva više vremena i resursa, u vidu informacija, podataka, knjiga i sličnih izvora, dok je drugi "kamen spoticanja" otpor promjenama. Institucije i učitelji koji su navikli na tradicionalne pristupe informacijskoj pismenosti mogu odbiti promjenu na kritički sustav. Taj se otpor može pripisati nevoljkosti da se promijene postojeće navike ili nepovjerenju u kritički pristup. Za prevladavanje ove nevoljkosti bit će potrebni znatni naponi i promocija ovog puno šireg pristupa.

Konačno, složenost kritičke informacijske pismenosti može biti izazovna za sve, za učenike, studente, akademike, ali i za nastavnike. Veća širina ovog pristupa, koja uključuje sociopolitičku analizu i kritičku teoriju, mogla bi biti kompliciranija i teže razumljiva od osnovne informacijske pismenosti. Zbog toga je važno razvijati postojeće znanje, proširivati ga i o svemu graditi vlastiti neovisni stav.

3.5. Budući razvoj kritičke informacijske pismenosti

Kritička informacijska pismenost najvjerojatnije će doživjeti daljnji rast u obliku dublje integracije u obrazovni kurikulum i šire primjene u različitim disciplinama. To će zahtijevati veću suradnju među knjižničarima, nastavnicima i političkim akterima kako bi se razvili sveobuhvatni okviri koji se bave sociopolitičkim situacijama i potiču kritičko razmišljanje smatra Hollis (2019). Tehnološka poboljšanja također će igrati ključnu ulogu jer digitalna pismenost postaje sve potrebija.

Nadalje, kontinuirano istraživanje i prilagodba promjenjivim informacijskim okruženjima, kao što su dezinformacije i izazovi digitalnog jaza, bit će ključni za poboljšanje procedura kritičke informacijske pismenosti, govori Tewell (2018). U konačnici, stvaranje atmosfere koja potiče kritičku interakciju sa znanjem pomoći će u izgradnji obrazovnijeg i ravnopravnijeg društva.

Za napredak kritičke informacijske pismenosti potrebni su kontinuirano istraživanje i prilagodljivost promjenjivom svijetu informacija. To uključuje suočavanje s trenutačnim problemima, uključujući dezinformacije, digitalni jaz i etičku upotrebu informacija. Budući oblici informacijske pismenosti najvjerojatnije će se usredotočiti na poboljšanje digitalne jednakosti i osiguravanje da svi imaju sposobnosti potrebne za kritički pristup informacijama u digitalnom okruženju, objašnjava Haigh (2024).

Nadalje, usmjerenost kritičke informacijske pismenosti na socijalnu pravdu također će potaknuti njezin rast. To podrazumijeva izgradnju jasnih postavki za učenje koje promiču kritičko razmišljanje i promišljanje o društvenim izazovima. Time će se nastojati omogućiti osobama da postanu aktivni članovi svojih zajednica, sposobni suočiti se s nepravdnim institucijama i biti u stanju ih promijeniti, navodi Hirvonen (2024).

Konačno, budućnost kritičke informacijske pismenosti ovisi o njezinoj sposobnosti da se prilagodi tehnološkim promjenama, odgovori na trenutne informacijske probleme i promiče

društvenu pravdu putem obrazovanja. Ova stalna transformacija zahtijevat će usklađene napore u obrazovnim sektorima kako bi kritička informacijska pismenost ostala relevantna i uspješna u njegovanju kritički osviještenog društva.

4. ZAKLJUČAK

Danas je informacijska pismenost važna sposobnost koja ljudima omogućuje aktivno sudjelovanje u informacijskom društvu. Uključivanje informacijske pismenosti u svakodnevne aktivnosti, pa time i u obrazovni sustav omogućuje razvoj vještina potrebnih za prepoznavanje informacijskih zahtjeva, pronalaženje odgovarajućih informacija, kritičku procjenu informacija i njihovu uspješnu primjenu. Kritična informacijska pismenost naglašava etička i pravna pitanja korištenja informacija, što je posebno važno s obzirom na sve veći broj dostupnih digitalnih izvora informacija. Ovaj završni rad prikazao je njezinu ključnu ulogu u današnjem informacijskom obrazovanju, fokusirajući se na aspekte korištenja i širenja informacija. Za razliku od standardne informacijske pismenosti, koja se fokusira na sposobnosti potrebne za pronalaženje i analizu informacija, kritička uključuje kritički teorijski okvir koji istražuje dinamiku moći, pristranosti i temeljne strukture informacijskih sustava. Kritička informacijska pismenost nastoji osnažiti pojedince usađivanjem kritičkog razmišljanja i razumijevanja društveno-političkih okruženja u kojima se informacije stvaraju i konzumiraju. Značajke kritičke informacijske pismenosti uključuju usmjerenost na propitivanje i suprotstavljanje prevladavajućim sustavima moći, podržavanje socijalne pravde i poticanje kontemplativne i analitičke potrošnje informacija. Osim toga ona promiče razumijevanje inherentnih pristranosti u izvorima informacija i sustavima, potičući aktere da kritički procijene legitimnost i autoritet informacija. Dok se klasična informacijska pismenost usredotočuje na tehničke vještine i proceduralno znanje, kritička proširuje te pojmove uključujući kritičku pedagogiju i naglašava važnost konteksta, dinamike moći i socioekonomskih posljedica informacija. Ovo šire gledište omogućuje temeljitije razumijevanje znanja i njegovog utjecaja na društvo. Time ona ima i mnoge prednosti, uključujući razvoj kritičke svijesti, povećanu uključenost u informacije i promicanje aktivnog građanstva i društvene promjene. Gledajući unaprijed, buduća evolucija kritičke informacijske pismenosti najvjerojatnije će uključivati kritičnije perspektive kao nadogradnju informacijske pismenosti. Ova će integracija zahtijevati stalnu raspravu i suradnju unutar akademske zajednice, kao i spremnost na prilagodbu promjenjivom svijetu informacija.

Ukratko, kritična informacijska pismenost ključna je komponenta modernog obrazovanja, pružajući transformacijsku metodu za tumačenje i primjenu znanja i pomaže u stvaranju informiranijeg, egalitarnijeg i pravednijeg društva potičući kritičko razmišljanje i preispitujući postojeće sustave.

POPIS SLIKA

Slika 1. <i>Koncept informacijske pismenosti</i>	4
---	---

POPIS TABLICA

Tablica 1. <i>Vrste informacijske pismenosti</i>	6
Tablica 2. <i>Razlike između kritičke i regularne informacijske pismenosti</i>	12

LITERATURA

Američko knjižničarsko udruženje (2000). *Information Literacy Competency Standards for Higher Education*, preuzeto 19.06.2024. s

<https://alair.ala.org/server/api/core/bitstreams/ce62c38e-971a-4a98-a424-7c0d1fe94d34/content>.

Crawford, J., Irving, C. (2007). Information literacy. *Journal of Librarianship and Information Science*, 39 (1), 17-26.

Deepmala, S., Upadhyay, A.K. (2021). Information Literacy: An Overview. *Elementary Education Online*, 20 (1), 4227-4234.

Hirvonen, N. (2024). Information literacy after the AI revolution. *Journal of Information Literacy Volume*, 18 (1), 47-54.

Hollis, H. (2019). Information Literacy and Critical Thinking: Different concepts, shared conceptions. *Information Research*, 24 (4), 1-50.

Haigh, J. (2024). Critical information literacy: The challenge, the criticism, and the need for reflection and research. *Journal of Information Literacy*, 18(1), 62-68.

Goldman, A. I. (2011). A Guide to Social Epistemology. U Goldman, A. I. & Whitcomb, D., *Social Epistemology: Essential Readings*, (str. 11-37). Oxford: Oxford University Press.

International Federation of Library association and Institutions (2011). *IFLA Media and Information Literacy Recommendations*, preuzeto 19.06.2024. s

<https://cdn.ifla.org/wp-content/uploads/files/assets/information-literacy/publications/media-info-lit-recommend-en.pdf>

Jokić, A., Koljenik, D., Tanacković, S.F., Badurina, B. (2016). Vještine informacijske i informatičke pismenosti studenata informacijskih znanosti u Osijeku: pilot-istraživanje. *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, 59 (3-4), 63-92.

Konorski, J., Szpankowski, W. (2008) What is information? *Information Theory Workshop*, 9(1), 269 - 270.

- Landøy, A., Popa, D., Repanovici, A. (2020). Basic Concepts in Information Literacy. U Landøy, A., Popa, D., Repanovici, A., *Collaboration in Designing a Pedagogical Approach in Information Literacy* (23-38). Chan, Springer Texts in Education.
- Lannuzzi, C.P., Eisenberg, M., Farmer, D.W., Gibson, C., Goetsch, L.A., Lessin, B., Lindauer, B.G., Rader, H.B., Ratteray, O., Jenkins, A.H. (2020). ACRL STANDARDS: Information Literacy Competency Standards for Higher Education. *College and Research Libraries*, 61 (3)
- Lombardi, O. (2004). What is Information? *Foundations of Science*, 9(2), 105-134.
- Madden, A.D. (2000). A definition of information. *Aslib Proceedings*, 52 (9), 343-349.
- McDonald, G. (2018). *What is information literacy?*, preuzeto 20.06.2024. s <https://www.cilip.org.uk/news/421972/What-is-information-literacy.htm>
- McKenzie, A., MacMillan, M. (2012). Strategies for Integrating Information Literacy and Academic Literacy: Helping Undergraduate Students Make the Most of Scholarly Articles. *Proceedings of the IATUL Conferences*, 16, 1-11.
- Nord, M. I. (2019). Understanding Critical Information Literacy through Social Epistemology. *Canadian Journal of Academic Librarianship*, 5, 1–22.
- Riedling, A.M. (1998). Information Literacy: What is it? Are you Information Literate? How do you know? International Association of School Librarianship. *IASL Annual Conference Proceedings*, 169-176.
- Tewell, E.C. (2018). The Practice and Promise of Critical Information Literacy: Academic Librarians' Involvement in Critical Library Instruction. *College&Research Libraries*, 79 (1), 10-34.
- The Foundation for Critical Thinking (2024). Defining Critical Thinking, preuzeto 20.06.2024. s <https://www.criticalthinking.org/pages/defining-critical-thinking/766>.
- UNESCO (2023). Information Literacy, preuzeto 20.06.2024. s <https://www.unesco.org/en/ifap/information-literacy>.
- Weiner, J.M. (2011). Is There a Difference Between Critical Thinking and Information Literacy? *Journal of Information Literacy*, 5 (2), 80-92.